

Adrian Pachciarz

Akademia Wymiaru Sprawiedliwości

<https://orcid.org/0009-0001-2259-9144>

adrian.pachciarz@aws.edu.pl

Eliminacja kary śmierci jako triumf praw człowieka. Refleksje dla Funkcjonariuszy Służby Więziennej

The elimination of the Heath penalty as the triumph of human rights. Reflections for officers of the Prison Service

Streszczenie

Współcześnie uznaje się, że prawa człowieka wynikają z przyrodzonej godności człowieka. Rozwój ideałów związanych z międzynarodowo chronionymi prawami człowieka sprzyjał refleksji dotyczącej humanitaryzacji karania, a tym samym obejmował postulat eliminacji kary śmierci z systemów prawnych poszczególnych państw. Artykuł opisuje problematykę kary śmierci w kontekście pracy Funkcjonariusza Służby Więziennej. W pracy ujęto zarówno rys historyczny jak i współczesne standardy ochrony praw człowieka. Artykuł wzbogaca m.in. stanowisko św. Jana Pawła II dotyczące kary śmierci oraz orzecznictwo Strasburskie. Podkreślona została rola Służby Więziennej, która działa w oparciu o zasady poszanowania godności oraz humanitaryzmu. Opisane zostały również argumenty przeciwko stosowaniu kary głównej oraz refleksje dotyczące absolutnego charakteru stosowania tejże kary. Z perspektywy praw człowieka jest to kara okrutna, na którą nie ma miejsca we współczesnych systemach prawnych. Prawa człowieka uwrażliwiają. W toku edukacji uświadamiają, że bezwzględny, brutalny odwet nie jest najlepszym rozwiązaniem polityki karnej. Widać to znakomicie na przykładzie edukacji związanej z tematyką kary śmierci. Pod swoistym „naporem argumentów”, faktów, wyników badań nauki, doświadczeń doktryny – wielokrotnie mamy do czynienia ze zmianą stanowiska z retencjonistycznego

na abolicjonistyczne. Analizowana grupa zawodowa, charakteryzuje się swoistym umiłowaniem do wartości, które są zbieżne z ideałami, jakie odnaleźć możemy wśród norm praw człowieka. Aczkolwiek konieczne jest dalsze promowanie i edukacja praw człowieka, w tym również w kwestii tematyki dotyczącej kary śmierci.

Słowa kluczowe: kara śmierci, prawa człowieka, więźniowie, system penitencjarny, Służba Więzienna, godność

Abstract

It is recognized today that human rights ensue from the inherent dignity of the human person. The development of the ideals related to the internationally protected human rights was conducive to the reflection on the humanitarization of punishment, and therefore included the demand to eliminate the death penalty from the legal systems of individual nations. The paper describes the problem of the death penalty in the context of the work of a Prison Service Officer. It includes both the historical background and the modern standard of human rights protection. The paper is supported, among other things, with the position of St. John Paul II on the death penalty and the Strasbourg case-law. An emphasis has been put on the role of the Prison Service, which operates on the principles of respect for human dignity and humanitarianism. The arguments against the use of capital punishment were also described, together with reflections on the absolute nature of the use of such punishment. From the perspective of human rights, it is a cruel punishment for which has no place in contemporary legal systems. Human rights are sensitizing. In the course of education, they make us realize that a brutal and ruthless retribution is not the best penal policy solution. It is perfectly illustrated by the example of education related to the issue of capital punishment. Many a time – under the pressure of arguments, facts, results of scientific studies, and experiences of doctrine – the retentionist position is replaced with the abolitionist one. The analyzed professional group is characterized by its love of the values convergent with the ideals one may find among the norms of human rights. Nonetheless, further promotion and education in human rights is necessary, also with regard to the issue of the death penalty.

Keywords: death penalty, human rights, prisoners, penitentiary system, Prison Service, dignity

Prawa człowieka niosą wartości miłosierdzia, tolerancji, pokoju i uwrażliwiają na dobro. W toku edukacji uświadamiają, że bezwzględny, brutalny odwet nie jest najlepszym rozwiązaniem polityki karnej. Widać to znakomicie na przykładzie edukacji związanej z tematyką kary śmierci. Pod swoistym „naporem argumentów”, faktów, wyników badań nauki, doświadczeń doktryny – wielokrotnie mamy do czynienia ze zmianą stanowiska z retencjonistycznego na abolicjonistyczne. Wydawać by się mogło, iż o karze śmierci napisano już wszystko. Z perspektywy praw człowieka jest to kara okrutna, na którą nie ma miejsca we współczesnych systemach prawnych.

Humanitaryzm jest pojęciem, który obejmuje tak wątki prawne, jak również moralne, religijne oraz interpersonalne. Ma również wraz z prawami człowieka wspólny cel, którym jest ograniczanie ludzkiego cierpienia, które przejawiać się będzie m.in. dzieleniem się wspólnymi zasobami, wsparciem potrzebującym czy wreszcie objęciem ochroną słabszych. Istotnym nadto jest, iż prawa człowieka wymagają wzajemności zarówno praw jak i obowiązków, tzn. jeśli ktoś posiada konkretne prawo, inni mają obowiązek je realizować i nie dopuszczać do jego łamania. Z kolei humanitaryzm zasady wzajemności nie przewiduje. Pomoc jest jednostronna a dający kieruje się odruchem moralnym, a nie obowiązkiem prawnym¹. Humanitaryzm bliższy jest jak wskazuje W.Osiatyński religii aniżeli prawu czy też filozofii prawa. Postępowanie nieludzkie uznaje się za zło, które zostaje potępione na gruncie moralnym².

Argumenty zawarte w pismach C.Thomasiusa z początku XVIII wieku uznać możemy za pierwsze hasła, które zmierzały do ustanowienia swojej reformy nauki prawa karnego, utrzymanej w duchu poszanowania zasad humanitaryzmu³. Rozkwit tejże idei związany jest z działami pisarzy oświecenia, w szczególności zaś z dziełem autorstwa Cesare Beccarii zatytułowanym „O przestępstwach i karach”. Autorzy argumentowali, że kary tak okrutne jak kara główna są przejawem nienawiści dla przestępcy, tym samym są one nieakceptowane i sprzeczne z tymi zasadami etycznymi, których państwo winno bronić, a które to również leżą u podstaw porządku prawnego⁴. Tym samym barbarzyńskie kary, budzą wśród społeczeństwa, współczucie wobec skazanego, który jawi się jako ofiara

¹ W.Osiatyński, *Prawa człowieka i ich granice*, Kraków 2011, s.109-111.

² W.Osiatyński, *Prawa człowieka...*, s.112.

³ W.Wróbel, A.Zoll, *Polskie Prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2014, s.50.

⁴ W.Wróbel, A.Zoll, *Polskie Prawo karne...*, s.50.

przemocy państwa. Z kolei zaś kara, która okrutna nie jest, lepiej służy przekonaniu, iż przestępca zostaje w sposób sprawiedliwy ukarany⁵.

Rozwój ideałów związanych z międzynarodowo chronionymi prawami człowieka sprzyjał refleksji dotyczącej humanitaryzacji karania, a tym samym obejmował postulat eliminacji kary śmierci z systemów prawnych poszczególnych państw. Jednakże istotnym jest, że międzynarodowe traktaty związane z kwestią kary głównej mają na celu zarówno utrwalenie jak i skonsolidowanie woli państw, które odchodzą od wymierzania kary śmierci. Tym same dokumenty międzynarodowe odnoszące się do przedmiotowej problematyki, były swoistym potwierdzeniem woli państw co do eliminacji tejże kary⁶.

Uznać należy, że zintensyfikowany proces eliminowania kary śmierci trwa od połowy XX wieku i pomimo, że współcześnie dominuje trend redukcjonistyczny, to nadal wiele państw świata nadal posiada tąż karę w swoim systemie prawnym. Tym samym nie sposób uznać zakazu kary śmierci za normę zwyczajową powszechnego prawa międzynarodowego, natomiast uznać należy, iż norma zwyczajowa dotycząca stosowania kary głównej uzyskała rangę zwyczaju w Europie⁷.

Ruch na rzecz zniesienia kary śmierci przybrał na sile po II wojnie światowej, na co niewątpliwie miały wpływ okrucieństwa wojny oraz działalność ONZ mająca na celu stopniowe ograniczanie stosowania kary głównej⁸.

Problematyka związana z karą śmierci, w dziejach polskiej myśli prawniczej była podnoszona wielokrotnie. Przeważnie dyskusja nad przedmiotową karą dotyczyła prac kodyfikacyjnych prawa karnego lub zdażeń, które wzbudzały zainteresowanie opinii publicznej, często przez okrucieństwo danego przestępstwa. I tak, pierwsza polska monografia omawiająca w sposób obszerny kwestię kary śmierci, ukazała się w 1850 r. Następna jednakże, dopiero 128 lat później⁹.

W Polsce kara śmierci występowała rzecz jasna zarówno w dawnym prawie polskim, w prawie państw zaborczych jak i w prawie karnym

⁵ W.Wróbel, A.Zoll, *Polskie Prawo karne...*, s.50.

⁶ M.Balcerzak, *Podstawy międzynarodowej ochrony praw człowieka. Zarys wykładu z materiałami źródłowymi*, Toruń 2017, s.144.

⁷ M.Balcerzak, *Podstawy międzynarodowej ochrony praw człowieka...*, s.145.

⁸ R.Szczepanowski, *Kara śmierci –kilka myśli i refleksji*, [w:] *Kara śmierci. Historia, prawo, etyka*, Lublin 2006, s.45.

⁹ M.Zubik, *Kara śmierci w Polsce*, [w:] M.Mitera, M.Zubik, *Kara śmierci w świetle doświadczeń współczesnych systemów prawnych*, Warszawa 1998, s.84.

II Rzeczypospolitej. Po II wojnie światowej kara ta w sposób barbarzyński, haniebny i bezwzględny stosowana była w celu eliminacji podziemia niepodległościowego w czasach stalinowskich¹⁰.

Kara śmierci od najdawniejszych czasów była narzędziem w walce z przestępczością. Narzędziem okrutnym, który najczęściej groził za przestępstwa publiczne i te przestępstwa prywatne od których sprawca się nie wykupił. Kara ta upowszechniła się w Polsce średniowiecznej za sprawą orzecznictwa wynikającego z sądów prawa niemieckiego¹¹. Sposób jej wykonania zależał od sądu, jednakże realizując teorię prewencji ogólnej, przeważnie wykonywano ją publicznie, a egzekucji dokonywał zawodowy kat, którego koszt działalności utrzymywało konkretne miasto. Ponadto istotnym jest wskazać, że karę śmierci w czasach dawnych dzielono, w zależności od metody jej wykonania na karę zwykłą oraz karę kwalifikowaną¹².

Kara śmierci występowała w zarówno Kodeksie karnym z 1932 r. jak i w kodeksie z 1969 roku, gdzie uznawana była za karę wyjątkową. Ostatni raz karę śmierci wykonano w Polsce w 1988 roku. Natomiast w latach 1989-1995 obowiązywało faktyczne moratorium na jej wykonanie. Od 1995 r. wprowadzone zostało ustawowe, 5 – letnie moratorium na jej przeprowadzanie¹³.

W kodeksie karnym z 11 lipca 1932 roku kara śmierci należała do katalogu kar zasadniczych obok kary więzienia, aresztu i grzywny. Zgodnie z artykułem 37 karę śmierci wykonywało się przez powieszenie¹⁴.

Od 1944 r. kara śmierci stała się w Polsce elementem walki politycznej. Uzasadniano stosowanie kary głównej, koniecznością walki z wrogiem klasowym i łamania jego oporu „wszystkimi dostępnymi środkami”¹⁵. „Władze twierdziły, że jej przeciwnicy działają w sposób bezkompromisowy i dlatego w obronie kraju oraz własności socjalistycznej należy wykorzystywać również najwyższy wymiar kary. Staraly się również zbudować w społeczeństwie przekonanie, że są to pospolici przestępcy, którym nie należy udzielać jakiegokolwiek wsparcia”¹⁶. J. Żelazko podaje, że w skali

¹⁰ T.Snarski, *Kościół katolicki wobec kary śmierci. Między prawem a filozofią i teologią*, Warszawa 2021, s.45-46.

¹¹ T.Maciejewski, *Historia ustroju i prawa sądowego Polski*, Warszawa 1999, s.165.

¹² T.Maciejewski, *Historia ustroju i prawa...*, s.165.

¹³ D.Szeleszczuk, *Kary* [w:] A.Grześkowiak (red.), K.Wiak (red.), *Prawo karne*, Warszawa 2020, s.214.

¹⁴ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny.

¹⁵ J.Żelazko, *Wyroki śmierci jako metoda walki z konspiracją niepodległościową*; <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/zbrodnie-komunistyczne/79091,Wyroki-smierci-jako-metoda-walki-z-konspiracja-niepodleglosciowa.html> [data dostępu: 01.11.2025 r.]

¹⁶ J.Żelazko, *Wyroki śmierci jako metoda ...*; <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/zbrodnie-komunistyczne/79091,Wyroki-smierci-jako-metoda-walki-z-konspiracja-niepodleglosciowa.html> [data dostępu: 01.11.2025 r.]

całego kraju „liczbę wyroków śmierci wydanych do w latach 1945-1956 przez wszystkie sądy oblicza się na ok. 8 tys., z czego połowa została wykonana, w tym wydanych przez Wojskowe Sądy Rejonowe 3468, wykonano ich 1363 (39,30 %)”¹⁷.

Kara śmierci stała się w tymże okresie formą represji wobec ludzi, którzy sprzeciwiali się narzuconemu ustrojowi komunistycznemu. Ta okrutna kara miała na celu odstraszyć potencjalnych naśladowców. Nawet jeśli następowało złagodzenia kary, samo już uprzednie orzeczenie wyroku śmierci było dla osoby skazanej przeżyciem traumatycznym. Co ważne, pozostawiało również drastyczny ślad w psychice tych, którzy te wyroki wykonywali lub jedynie przy nich asystowali¹⁸.

Precyzyjna liczba egzekucji w powojennej Polsce jest trudna do ustalenia. Przede wszystkim dotyczy to okresu od 1945 r. do 1956 r.. Ewidencję Ministerstwa Sprawiedliwości dotyczącą kary śmierci można uznać za wiarygodną dopiero od 1956 roku. Wcześniej była ona prowadzona przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego, gdzie znacznie zaniżono liczbę wykonanych w Polsce wyroków śmierci. Szacuje się, że do 1987 roku w Polsce na karę śmierci skazano ok. 2600 osób. Niezwykle rzadko Prezydent RP, a następnie Rada Państwa, korzystali z prawa łaski¹⁹. Zgodnie z art. 100 ust. 1 dkkw w Polsce karę śmierci wykonywano przez powieszenie w miejscu zamkniętym, niepublicznie²⁰.

„Poufne zarządzenie Ministra Sprawiedliwości PRL określało, że Sąd, który wydał wyrok w pierwszej instancji, po otrzymaniu z Prokuratury Generalnej zawiadomienia Rady Państwa (prezydenta), że nie skorzysta z prawa łaski, ustala niezwłocznie datę wykonania kary śmierci, która powinna wypadać nie wcześniej niż w dziesiątym i nie później niż w dwunastym dniu od wydania postanowienia w tym przedmiocie. Przy egzekucji mógł być obecny obrońca skazanego, ale nikt z jego rodziny”²¹.

¹⁷ J. Żelazko, *Wyroki śmierci jako metoda...*; <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/zbrodnie-komunistyczne/79091,Wyroki-smierci-jako-metoda-walki-z-konspiracja-niepodleglosciowa.html> [data dostępu: 01.11.2025 r.]

¹⁸ J. Żelazko, *Wyroki śmierci jako metoda...*; <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/zbrodnie-komunistyczne/79091,Wyroki-smierci-jako-metoda-walki-z-konspiracja-niepodleglosciowa.html> [data dostępu: 01.11.2025 r.]

¹⁹ <https://www.infor.pl/prawo/prawo-karne/ciekawostki/87633,Kara-smierci-w-PRL.html> [data dostępu: 31.10.2025 r.]

²⁰ <https://www.infor.pl/prawo/prawo-karne/ciekawostki/87633,Kara-smierci-w-PRL.html> [data dostępu: 31.10.2025 r.]

²¹ <https://www.infor.pl/prawo/prawo-karne/ciekawostki/87633,Kara-smierci-w-PRL.html> [data dostępu: 31.10.2025 r.]

Wedle postanowień Ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 roku kodeks karny, kara śmierci była karą zasadniczą o charakterze wyjątkowym, przewidzianą za najcięższe zbrodnie. Z kolei za przestępstwo, które zagrożone było karą śmierci oraz w innych przypadkach wskazanych w ustawie, można było orzec karę zasadniczą dożywotniego pozbawienia wolności albo 25 lat pozbawienia wolności. Na mocy artykułu 31 niedopuszczalnym było stosowanie kary głównej wobec osoby, która w chwili czynu nie ukończyła lat 18, ani wobec kobiety ciężarnej²².

Osoba dokonująca egzekucji w czasach PRL zobowiązana była do złożenia ślubowania, które brzmiało: „Zobowiązuje się wykonywać wyroki śmierci jako prace zlecone i utrzymywać w ścisłej tajemnicy wszelkie wiadomości związane z wykonaniem tych czynności i w żadnych okolicznościach nie ujawniać tej tajemnicy”. Instrukcją Dyrektora Centralnego Zarządu Zakładów Karnych określono również wyposażenie mundurowe wykonawców kary śmierci. Składały się na nie: garnitur czarny, biała koszula, czarny krawat, osłona twarzy, skarpety czarne, białe skórzane rękawiczki²³.

Przepisy kodeksu karnego wykonawczego (art.109-112) oraz wielokrotnie zmieniana instrukcja dyrektora Centralnego Zarządu Zakładów Karnych (opatrzone klauzulą poufności), regulowały przebieg wykonywania kary śmierci²⁴. Karę śmierci wykonywało się niezwłocznie po nadejściu zawiadomienia, że Rada Państwa nie skorzystała z prawa łaski. Datę wykonania ustalał sąd. Wykonanie kary śmierci na chorych obłożnie i na chorych psychicznie sąd odraczał do czasu ich wyzdrowienia. Sama egzekucja następowała przez powieszenie, natomiast w stosunku do żołnierza - przez rozstrzelanie. Wykonanie kary głównej miało w miejscu zamkniętym, niepublicznie. Wykonanie kary śmierci odbywało się w obecności prokuratora, dyrektora zakładu karnego oraz lekarza. Na życzenie skazanego miał być obecny również duchowny, a poza tym mógł być obecny obrońca, którego o wyznaczonym terminie wykonania kary śmierci należało powiadomić. Z przebiegu wykonania kary śmierci sporządzano protokoły²⁵.

²² Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 roku kodeks karny.

²³ <https://www.infor.pl/prawo/prawo-karne/ciekawostki/87633,Kara-smierci-w-PRL.html> [data dostępu: 31.10.2025 r.]

²⁴ B.Bartusiak, *Kara śmierci w świetle sporu o racjonalizację kary*, Warszawa 2011, s.201-202.

²⁵ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r., Kodeks karny wykonawczy.

Po odczytaniu wyroku, przed przystąpieniem do realizacji kary głównej, zadawano skazanej osobie pytanie dotyczące jego ostatniego życzenia. Ponadto o ile wyraziła taką wolę umożliwiano skorzystanie z posługi religijnej. Po egzekucji, ciało zmarłego wydawano rodzinie a jeśli to okazywało się niemożliwe, grzebano na koszt państwa. Naczelnik Zakładu Karnego o przeprowadzeniu egzekucji informował na piśmie CZZK, Prokuratora Generalnego, Departament Prokuratury Ministerstwa Sprawiedliwości oraz odpowiedni sąd²⁶.

Obok uregulowań kodeksu karnego z roku 1969 należy dodać zagrożenie karą śmierci w ustawodawstwie wojskowym oraz w dekreście o stanie wojennym z 12.12.1981 r., w którym występowała możliwość orzeczenia kary głównej za aż 86 przestępstw, które podlegały doraźnemu trybowi postępowania w czasie trwania stanu wojennego²⁷. Aczkolwiek należy wskazać, iż zarówno orzekanie jak i wykonanie wyroku kary śmierci pod rządem kodeksu karnego z 1969 r. dotyczyło wyłącznie najcięższych przypadków zabójstw, a liczba prawomocnie orzeczonych oraz wykonanych wyroków śmierci, wynosiła od kilku do kilkunastu rocznie²⁸.

Wpływ na ograniczenie stosowania kary śmierci miała krytyka środowiska naukowego jak również stanowisko Sądu Najwyższego, który aby orzec najwyższy wymiar kary wymagał m.in. najwyższego społecznego niebezpieczeństwa czynu, głębokiej demoralizacji sprawcy oraz braku jakichkolwiek perspektyw dotyczących jego poprawy²⁹.

Kodeks karny z 1997 roku z dniem 1 września 1998 r. zniósł karę śmierci, jednakże nie stało się to gwałtownie, a było efektem trwającego od 1988 r. procesu. Bowiem od tego roku nie wykonano w Polsce ani jednej egzekucji, stąd też stan ten nazywano faktycznym moratorium. Dopiero ustawa z dnia 12 lipca 1995 r. o zmianie Kodeksu karnego, Kodeksu karnego wykonawczego oraz podwyższeniu dolnych i górnych granic grzywnien i nawiązek w prawie karnym, na mocy art.5 („W okresie 5 lat od wejścia w życie ustawy nie wykonuje się akry śmierci”) – przekształciła moratorium faktyczne w moratorium o charakterze ustawowym³⁰.

Wprowadzeniu kary śmierci do polskiego systemu prawnego sprzeciwiają się zarówno rozwiązania o podłożu konstytucyjnym (artykuł 38

²⁶ B.Bartusiak, *Kara śmierci w świetle...*, s.202-203.

²⁷ A.Marek, *Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach*, Toruń 2004, s.139-140.

²⁸ A.Marek, *Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach...*, s.140.

²⁹ A.Marek, *Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach...*, s.140.

³⁰ D.Ostrowska, *Prawo do życia*, [w:] J.Holda, Z.Holda, D.Ostrowska, J.A.Rybczyńska, *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, Warszawa 2008, s.90.

oraz 40 Konstytucji RP), oraz silne standardy uniwersalne oraz europejskie, które stoją na straży poszanowania praw podstawowych³¹.

Na mocy art. 4 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego: Kary, środki karne, środki kompensacyjne, przepadek, środki zabezpieczające i środki zapobiegawcze wykonuje się w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności ludzkiej skazanego. Zakazuje się stosowania tortur lub niehumanitarnego albo poniżającego traktowania i karania skazanego³².

Za realizację systemu penitencjarnego odpowiedzialna jest Służba Więzienna, która jest formacją podlegającą Ministrowi Sprawiedliwości, a zgodnie z Ustawą o służbie Więziennej z 9 kwietnia 2010 r. jest formacją umundurowaną i uzbrojoną, apolityczną, która posiada własną strukturę organizacyjną. Właśnie na mocy uregulowań wskazanej ustawy do podstawowych zadań SW należy m.in. humanitarne traktowanie osób pozbawionych wolności. Z kolei na mocy art. 27 Funkcjonariusze i pracownicy powinni wykazywać się odpowiednim przygotowaniem ogólnym i zawodowym oraz wysokim poziomem moralnym, systematycznie doszkalać się i podnosić kwalifikacje zawodowe. W postępowaniu wobec osób pozbawionych wolności są obowiązani w szczególności: kierować się zasadami praworządności, bezstronności oraz humanitaryzmu; szanować ich prawa i godność; oddziaływać pozytywnie swoim własnym przykładem³³.

Z kolei Regulamin Nr 1/2010 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia października 18 października 2010 r. w sprawie zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy i pracowników Służby Więziennej stanowi w § 2, że „Funkcjonariusz i pracownik wypełnia swoje obowiązki z poszanowaniem praw i godności człowieka, uznając jego podmiotowość oraz przestrzegając zasady równego traktowania”³⁴.

Przechodząc do standardów międzynarodowych, wskazać należy na wstępie, iż aksjologia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka „opiera się na koncepcji praw naturalnych przysługujących wszystkim ludziom”. Zdecydowana większość współczesnych, międzynarodowych

³¹ D.Szeleszczuk, *Kary* [w:] A.Grześkowiak (red.), K.Wiak (red.), *Prawo karne*, Warszawa 2020, s.215.

³² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy.

³³ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 roku o Służbie Więziennej

³⁴ https://edu.coss.w.pl/pluginfile.php/4397/mod_book/chapter/68/Regulamin%20nr%201%20z%202010%20Dyrektora%20Generalnego%20S%C5%82u%C5%BCby%20Wi%C4%99ziennej%20z%20dnia%2018.10.2010%20w%20sprawie%20zasad%20etyki%20zawodowej%20funkcjonariuszy%20i%20pracownik%C3%B3w%20S%C5%82u%C5%BCby%20Wi%C4%99ziennej.pdf [data dostępu 31.10.2025 r.]

dokumentów dotyczących ochrony praw człowieka odwołuje się właśnie do uregulowań wynikających z tego dokumentu³⁵.

Już w artykule 3 Powszechna Deklaracja Praw Człowieka stanowi, że „Każda osoba ma prawo do życia, wolności i bezpieczeństwa osobistego”. Zgodnie zaś z treścią artykułu 5 – „Nikt nie może być poddawany torturom albo okrutnemu, niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu lub karaniu”³⁶.

I pomimo, iż w dokumencie tym nie sposób odnaleźć bezpośredniego odniesienia do kwestii ograniczenia czy też wyeliminowania kary śmierci, aczkolwiek wyżej wskazane artykuły wskazują kierunek idei mającej na celu wzmocnienie poszanowania godności co w dalszym etapie stanowić miało pierwszy krok do triumfu ruchu abolicjonistycznego na świecie. Sama zaś Powszechna Deklaracja Praw Człowieka jawi się jako swoisty drogowskaz i fundament dla wszelakich innych dokumentów związanych z ochroną praw człowieka i to zarówno w wymiarze standardów regionalnej ochrony jak i uniwersalnej.

Kwestia kary śmierci w ramach uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka zawarta została w Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych³⁷ tj. traktacie uchwalonym w wyniku konferencji ONZ w Nowym Jorku, na mocy rezolucji Zgromadzenia Ogólnego nr 2200A (XXI) z 16 grudnia 1966 roku. Zgodnie z artykułem 6:

„1. Każda istota ludzka ma przyrodzone prawo do życia. Prawo to powinno być chronione przez ustawę. Nikt nie może być samowolnie pozbawiony życia. 2. W krajach, w których kara śmierci nie została zniesiona, wyrok śmierci może być wydany jedynie za najcięższe zbrodnie, zgodnie z ustawą, która obowiązywała w chwili popełnienia zbrodni i nie narusza postanowień niniejszego Paktu i Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa. Kara ta może być wykonana tylko na podstawie prawomocnego wyroku wydanego przez właściwy sąd. 3. W przypadku gdy pozbawienie życia stanowi zbrodnię ludobójstwa, jest oczywiste, że żadne postanowienie niniejszego artykułu nie upoważnia żadnego Państwa-Strony niniejszego Paktu do uchylania się

³⁵ W. Kędzierski, *Penitencjarystyka z resocjalizacją instytucjonalną. Historia – stan obecny*, Warszawa 2021, s. 107-108.

³⁶ <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/onz/1948.html> [data dostępu 31.10.2025 r.]

³⁷ https://www.amnesty.org.pl/wp-content/uploads/2016/04/Miedzynarodowy_Pakt_Praw_Obywatelskich_i_Politycznych.pdf [data dostępu: 31.10.2025 r.]

w jakimkolwiek sposób od zobowiązań przyjętych przez nie na podstawie postanowień Konwencji o zapobieganiu i karaniu zbrodni ludobójstwa.

4. Każdy skazany na śmierć ma prawo ubiegać się o ułaskawienie lub zamianę kary. Amnestia, ułaskawienie lub zamiana kary śmierci mogą być zastosowane we wszystkich przypadkach. 5. Wyrok śmierci nie będzie wydany w odniesieniu do przestępstw popełnionych przez osoby w wieku poniżej 18 lat i nie będzie wykonywany w stosunku do kobiet ciężarnych. 6. Nie można powoływać się na żadne postanowienie niniejszego artykułu w celu opóźnienia lub niedopuszczenia do zniesienia kary śmierci przez jakiekolwiek Państwo-Stronę niniejszego Paktu”.

Podkreślić należy w tym miejscu, iż zgodnie z rezolucją Rady Społeczno-Gospodarczej występujące w tymże dokumencie sformułowanie „najcięższe zbrodnie” odnoszące się do czynów, za których popełnienie grozić może kara główna – należy interpretować jako odnoszące się do kategorii przestępstw umyślnych ze skutkiem śmiertelnym lub innymi najcięższymi następstwami. Wyrok śmierci nie może być wydany z powodu popełnienia przestępstwa politycznego lub gospodarczego³⁸.

Wielce istotnym dokumentem na drodze do wyeliminowania kary śmierci ze współczesnych systemów prawnych jest Drugi Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych w sprawie zniesienia kary śmierci, który to przyjęty został rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 44/128 z dnia 15 grudnia 1989 r.³⁹. Już w preambule czytamy, iż [...] wierząc, że zniesienie kary śmierci przyczynia się do poszanowania ludzkiej godności i dalszego rozwoju praw człowieka [...] – uznaje się dalej na mocy art.1, że „1. Na nikim, kto podlega jurysdykcji Państwa-Strony niniejszego Protokołu, nie zostanie wykonana kara śmierci”, 2. Każde Państwo-Strona podejmie wszelkie niezbędne środki celem zniesienia kary śmierci w ramach swojej jurysdykcji.”

Zakaz karania śmiercią posiada dziś tak silną moc, iż nawet statut stałego Międzynarodowego Trybunału Karnego (ale również wcześniej – Trybunału ds. zbrodni w b. Jugosławii oraz Trybunału ds. zbrodni

³⁸ O.Nawrot, *Kara śmierci* [w:] *Leksykon ochrony praw człowieka. 100 podstawowych pojęć*, red. M.Balcerzak, S.Sykuna, Warszawa 2010, s.176.

³⁹ Drugi Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych w sprawie zniesienia kary śmierci, [w:] *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka. Wybór źródeł*, M. Balcerzak (opr.), t. I-A/4, Toruń 2007.

w Rwandzie), nie przewiduje w katalogu kar, kary głównej i to nawet za ludobójstwo czy czystki etniczne⁴⁰.

Zgodnie z treścią Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego z 17 lipca 1998 r. wobec osób objętych jurysdykcją Trybunału (art.77), możliwym jest wymierzyć jedną z następujących kar: karę pozbawienia wolności wymierzoną na czas oznaczony, nie przekraczający 30 lat lub karę dożywotniego pozbawienia wolności, jeżeli przemawia za tym wyjątkowy ciężar popełnionej zbrodni i właściwości osobiste skazanego⁴¹.

Silnie zakaz kary śmierci wskazany został również w Karcie Praw Podstawowych Unii Europejskiej, gdzie w art.2 odnajdujemy uregulowanie, iż nikt nie może być skazany na karę śmierci ani poddany jej wykonaniu⁴².

Natomiast w systemie RE uznaje się, że

„prawo każdego do życia jest podstawową wartością w społeczeństwie demokratycznym” jako pochodna przyrodzonej godności człowieka. Fundamentalnym dobrem konwencyjnym podlegającym bezwarunkowej ochronie jest „życie”, rozumiane jako „trwanie istoty ludzkiej”, które dotyczy każdego człowieka i jako takie podlega gwarancjom ustawowym⁴³.

Protokół nr 6 do Europejskiej Konwencji i Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, dotyczący zniesienia kary śmierci⁴⁴ w artykule 1 uznaje, iż „Znosi się karę śmierci. Nikt nie może być skazany na taką karę ani nie może nastąpić jej wykonanie”. Aczkolwiek artykuł 2 przynosi wyjątek od tejże zasady. Otóż:

„Państwo może przewidzieć w swoich ustawach karę śmierci za czyny popełnione podczas wojny lub w okresie bezpośredniego zagrożenia wojną; kara ta będzie stosowana jedynie w przypadkach przewidzianych przez ustawy i zgodnie z ich postanowieniami. Państwo zawiadomi

⁴⁰ T.Jasudowicz, *Prawo do życia*, [w:] B.Gronowska, T.Jasudowicz, M.Balcerzak, M.Lubiszewski, R.Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona. Podręcznik dla studentów Prawa i administracji*, Toruń 2005, s.236.

⁴¹ T.Jasudowicz, M.Szuniewicz, M.Balcerzak, *Wojna i pokój. Prawa człowieka w konfliktach zbrojnych. Zbiór materiałów*, Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z 17 lipca 1998 r., Toruń 2008, s.119.

⁴² Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, [w:] *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka. Wybór źródeł*, M. Balcerzak (opr.), t. Toruń 2007.

⁴³ R.Tabaszewski, *Ochrona integralności fizycznej jednostki w systemie praw człowieka*, [w:] K.Orzeszyna, M.Skwarzyński, R.Tabaszewski, *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, Warszawa 2020, s.266.

⁴⁴ Protokół nr 6 do Europejskiej Konwencji i Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, dotyczący zniesienia kary śmierci, [w:] *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka. Wybór źródeł*, M. Balcerzak (opr.), t. II-A/4, Toruń 2007.

Sekretarza Generalnego Rady Europy o odpowiednich postanowieniach tych ustaw”.

Data przyjęcia i otwarcia do podpisu Protokołu nr 6 to 28.04.1983 r. Natomiast datą wejścia w życie jest 01.03.1985 r. Polska podpisała Protokół 6 w dniu 18.11.1999 r. Data ratyfikacji przez Polskę to 18.10.2000. Natomiast data wejścia w życie w stosunku do Polski wskazanego Protokołu to 01.11.2000 r.

Kolejnym krokiem eliminacji kary śmierci w europejskim systemie ochrony praw człowieka jest Protokół nr 13 do Europejskiej Konwencji i Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, dotyczący zniesienia kary śmierci we wszystkich okolicznościach⁴⁵. W przypadku tego protokołu jakikolwiek wyjątek jest niedopuszczalny. Na mocy artykułu 1: „Znosi się karę śmierci. Nikt nie może być skazany na taką karę, ani nie może nastąpić jej wykonanie”.

Data przyjęcia i otwarcia do podpisu Protokołu nr 13 to 03.05.2002 r. Natomiast datą wejścia w życie jest data 01.07.2003 r. Polska Podpisała Protokół 13 w dniu 03.05.2002 r. Data ratyfikacji przez Polskę to 01.09.2014 r. Natomiast data wejścia w życie w stosunku do Polski wskazanego Protokołu to 01.01.2015 r.

Ważnym odnotowania jest, że zarówno Protokół 6 jak i Protokół 13 uznają, że żadne z postanowień ich treści nie mogą być uchylone na podstawie art. 15 Konwencji jak również niedopuszczalne są jakiekolwiek zastrzeżenia wobec postanowień wynikających z Protokołów, składanych na podstawie art.57 Konwencji.

Ponadto, B.Gronowska trafnie stwierdza, że obecnie mamy do czynienia z solidnie ugruntowaną linią orzecniczą organów Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności dotyczącą zakazu wydalenia/ekstradycji osoby, której w kraju przyjmującym w sposób realny oraz bezpośredni grozi pozbawienia życia w wyniku legalnie orzeczonej kary śmierci lub też w przypadku prześladowań⁴⁶.

Jako precedensowy można potraktować wyrok w sprawie Al-Saadoon i Mufdhi przeciwko Zjednoczonemu Królestwu z dnia 2 marca 2010 r.

⁴⁵ Protokół nr 13 do Europejskiej Konwencji i Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, dotyczący zniesienia kary śmierci we wszystkich okolicznościach, [w:] *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka. Wybór źródeł*, M. Balcerzak (opr.), t. II-A/7, Toruń 2007.

⁴⁶ B.Gronowska, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. W poszukiwaniu efektywnej ochrony praw jednostki*, Toruń 2011, s.225.

ETPCz jednogłośnie stwierdził pogwałcenie art. 3 Konwencji wobec powodów w związku z realną groźbą skazania ich na karę śmierci po ich deportacji do Iraku. Warto nadmienić, iż Zjednoczone Królestwo 10 października 2003 r. ratyfikowało Protokół 13 do Europejskiej Konwencji i Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, dotyczący zniesienia kary śmierci we wszystkich okolicznościach. ETPCz jednoznacznie oświadczył, że kara śmierci – „stanowiąca celowe i w pełni zamierzone unicestwienie życia ludzkiego przez organy państwa – powoduje taki stan fizycznego i psychicznego cierpienia, że sama w sobie jest sprzeczna z art. 3 KE”⁴⁷.

Mając na uwadze, że państwa Rady Europy stały się w istocie „strefą wolną od kary śmierci” Europejski Trybunał Praw Człowieka sformułował pytanie dotyczące rozumienia treści art.2 Konwencji, czy też artykuł ten, który przecież zezwala na karę śmierci, nie uległ modyfikacji. W opinii ETPCz

„wielki postęp w tej sferze można było uznać za przejaw porozumienia państw konwencji na rzecz uchylenia lub przynajmniej zmodyfikowania treści zdania drugiego art. 2 ust.1 w okresie pokoju. W tej sytuacji można by powiedzieć, że kara śmierci w tym okresie stała się niedającą do zaakceptować formą kary, która przestała być już dozwolona na podstawie art. 2”⁴⁸.

Przyjęcie natomiast Protokołu nr 13 w opinii ETPCz wskazywało, że państwa w dalszym stopniu realizując politykę w duchu abolicjonizmu, dalej preferowały tradycyjną metodę wprowadzania zmian w jej tekście poprzez konstrukcję protokołów dodatkowych⁴⁹. W kolejnych latach poprzez coraz powszechniejsze respektowanie postanowień Protokołu 13 przez kolejne europejskie państwa, treść art. 2 uległa całkowitej modyfikacji. W wyniku sprawy Al.-Saadoon i Mufdhi przeciwko Wielkiej Brytanii, ETPCz wywnioskował, iż liczba państw, które ratyfikowały tenże protokół oraz ich konsekwentna praktyka dotycząca moratorium w sprawie kary śmierci stały się istotną wskazówką, iż treść art.2 po raz kolejny została

⁴⁷ B.Gronowska, *Europejski Trybunał Praw Człowieka. W poszukiwaniu efektywnej...*, s.228.

⁴⁸ M.A.Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2010, s.293.

⁴⁹ M.A.Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz...*, s.293.

zmieniona, prowadząc do wniosku, że współcześnie całkowicie zakazuje on stosowania kary głównej bez względu na jakiekolwiek okoliczności⁵⁰.

W sprawie Soering przeciwko Zjednoczonemu Królestwu⁵¹ Europejski Trybunał Praw Człowieka uznał, że ekstradycja skarżącego do USA naraziłaby go na realne niebezpieczeństwo traktowania sprzecznego z art. 3 Konwencji. Trybunał argumentował, że w USA osoby skazane na najwyższy wymiar kary przeważnie spędzają bardzo długi czas w celach śmierci w wyjątkowo trudnych warunkach. Negatywne uczucia odosobnienia wzmagającą się męką oczekiwania na egzekucję, a także w tym konkretnym przypadku- osobiste okoliczności skarżącego, zwłaszcza jego wiek oraz stan psychiczny w czasie popełnienia przestępstwa. Trybunał wskazał, że uzasadniony zamiar ekstradycji mógł być osiągnięty innymi środkami, które nie pociągałyby za sobą cierpienia o tak wyjątkowej intensywności i tak długim czasie trwania. W rezultacie decyzja Wielkiej Brytanii o ekstradycji skarżącego do Stanów Zjednoczonych, gdyby została wykonana, naruszałaby art. 3 Konwencji (zakaz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania)⁵².

ETPCz podkreśla w swoim orzecznictwie, że po skazaniu na karę główną osadzeni w pewnych przypadkach narażeni są na tzw. „zjawisko celi śmierci”. Wpływ na tenże stan będzie miał m.in. czas spędzany w ciężkich, ekstremalnych warunkach, nieustanną i wzmagającą się mękę oczekiwania na egzekucję oraz osobiste uwarunkowania danego osadzonego. Wszystko to może zdaniem Trybunału zostać uznane za formę traktowania naruszającego treść art. 3 Konwencji tj. zakaz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania.

W sprawie Bader i Kanbor przeciwko Szwecji⁵³ ETPCz uznał, że

kara śmierci orzeczona wobec skarżącego w nierzetelnym procesie może powodować u niego oraz u jego rodziny dodatkowe cierpienie oraz lęk o przyszłość w razie przymusowego powrotu do Syrii. W związku z tym Trybunał orzekł, że jeżeli deportacja skarżących do Syrii zostanie przeprowadzona, to spowoduje naruszenie art. 2 (prawo do życia) oraz art. 3 (zakaz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania) Konwencji⁵⁴.

⁵⁰ M.A. Nowicki, *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz...*, s. 294.

⁵¹ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Death_penalty_POL [data dostępu 02.11.2025 r.].

⁵² https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Death_penalty_POL [data dostępu 02.11.2025 r.].

⁵³ <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-1496968-1565885%22%5D%7D> [data dostępu 02.11.2025 r.].

⁵⁴ <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-1496968-1565885%22%5D%7D> [data dostępu 02.11.2025 r.].

Podobnie w sprawie A.L. (X.W.) przeciwko Rosji⁵⁵ Trybunał orzekł, że:

przymusowy powrót skarżącego do Chin spowodowałby naruszenie art. 2 Konwencji (prawo do życia) i art. 3 Konwencji (zakaz niehumanitarnego lub poniżającego traktowania). W szczególności mając na uwadze, że w nakazie opuszczenia miejsca zamieszkania skierowanym przeciwko skarżącemu wyraźnie stwierdzono, że zostanie on deportowany, jeżeli nie opuści Rosji przed upływem wyznaczonego terminu oraz że został zatrzymany jego rosyjski paszport, Trybunał uznał, że skarżącemu bezpośrednio groziła deportacja do Chin, gdzie mógłby zostać skazany na karę śmierci. Rosja była związana zobowiązaniem wynikającym z Konwencji do nienarażania skarżącego na takie ryzyko. W sprawie tej Trybunał uznał także, że doszło do naruszenia art. 3 Konwencji z uwagi na warunki osadzenia skarżącego w ośrodku detencyjnym dla cudzoziemców oraz z uwagi na warunki jego przetrzymywania na posterunku policji⁵⁶.

Z kolei w sprawie K.J. i inni przeciwko Rosji⁵⁷ Trybunał uznał, że

doszło do naruszenia art. 2 (prawo do życia) i art. 3 (zakaz tortur) Konwencji w odniesieniu do jednego ze skarżących, zaginionego studenta, ponieważ był on narażony na realne ryzyko tortur lub śmierci, a władze rosyjskie były odpowiedzialne za jego przekazanie funkcjonariuszom KRLD. Trybunał zauważył w szczególności, że skarżący, o którym mowa, był narażony na niezwykle wysokie ryzyko kary śmierci - powszechnie stosowanej wobec osób powracających - oraz tortur - w odwecie za ubieganie się o azyl - w przypadku powrotu do KRLD. Sytuacja ta została potwierdzona w raportach renomowanych organizacji międzynarodowych i nie była kwestionowana przez rząd. Władze rosyjskie nie podjęły żadnych znaczących kroków w celu zbadania ryzyka dla skarżącego w przypadku jego powrotu. Instytut Praw Człowieka (IHR), organizacja pozarządowa reprezentująca skarżącego przed Trybunałem, stwierdziła w związku z tym, że ponieważ skarżący zaginął, północnokoreańscy urzędnicy musieli albo odesłać go do Korei Północnej, albo

⁵⁵ [https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:\[%22003-5211672-6457952%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-5211672-6457952%22]}) [data dostępu 02.11.2025 r.].

⁵⁶ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Death_penalty_POL [data dostępu 02.11.2025 r.].

⁵⁷ [https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{%22itemid%22:\[%22003-7903456-10998060%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre-press#{%22itemid%22:[%22003-7903456-10998060%22]}) [data dostępu 02.11.2025 r.].

przetrzywać go w odosobnieniu w konsulacie, albo kazać go zamordować⁵⁸.

W wyroku wyrok ETPCz z dnia 12 maja 2005 r., Öcalan przeciwko Turcji⁵⁹ uznano, iż wymierzenie kary śmierci w wyniku nierzetelnego procesu sądowego przez sąd, którego niezawisłość i bezstronność budziły wątpliwości, oznaczało niehumanitarne traktowanie sprzeczne z art. 3 Konwencji⁶⁰.

Dla przedmiotowych rozważań wielce istotnym jest, aby zaprezentować argumenty abolicjonistyczne. A.Marek wśród najważniejszych argumentów przeciwko karze śmierci wymienia:

niezgodność tej kary z zasadą humanitaryzmu (zabójstwo w majestacie prawa); negatywny wpływ na kulturę społeczną; nieodwracalność, a więc niemożliwość naprawienia ewentualnej pomyłki; nieużyteczność, którą potwierdza udokumentowany badaniami brak wpływu na poziom zagrożenia najcięższą przestępczością, w tym zabójstwami⁶¹.

Zgodzić się należy ze stanowiskiem, że nietrafnym argumentem zwolenników kary głównej jest zasada sprawiedliwości, jaką to oni wielokrotnie podkreślają, ponieważ zasady sprawiedliwości są zmienne, zależne od postaw etycznych oraz kultury społecznej. „Współczesna kultura nie może opierać się na hołdowaniu zasadzie talionu, a argument, że kara śmierci godzi w ideę humanizmu, gdyż polega na zabijaniu (choćby zabójcy), wydają się niepodważalny”⁶².

Trafnie wskazuje A.Marek, iż również kolejny argument zwolenników kary głównej dotyczący odstraszaającego wpływu tejże kary oraz jej funkcji ochronnej, podważają zarówno doświadczenia historyczne jak również wyniki współczesnych badań, które potwierdzają brak wyraźnej zależności między stosowaniem lub niestosowaniem tej kary a poziomem przestępczości⁶³. Wpływ na ten stan rzeczy ma fakt, iż większość zabójstw jest wynikiem skomplikowanego splotu czynników etiologicznych, gwałtownie

⁵⁸ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Death_penalty_POL [data dostępu 02.11.2025 r.].

⁵⁹ <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#%7B%22itemid%22:%5B%22003-1340973-1399281%22%5D%7D> [data dostępu 02.11.2025 r.].

⁶⁰ https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/FS_Death_penalty_POL [data dostępu 02.11.2025 r.].

⁶¹ A.Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2009, s.251-252.

⁶² A.Marek, *Prawo karne...*, s.252.

⁶³ A.Marek, *Prawo karne...*, s.252.

przebiegających konfliktów, czy też zaburzeń osobowości sprawców. Z kolei wobec

„działających z premedytacją sprawców zabójstw, w szczególności uczestników zorganizowanej przestępczości i terrorystów groźba kary śmierci jest co najmniej wątpliwa, gdyż przede wszystkim liczą oni na uniknięcie odpowiedzialności, a ponadto ryzyko skazania na tę karę w kalkulowaniu z góry w podjętą działalność przestępczą”⁶⁴.

Kolejnym argumentem zwolenników kary głównej jest fakt, że w poszczególnych państwach wielokrotnie większość opinii społecznej jest zwolennikami tejże kary za zabójstwo. Aczkolwiek i ten argument nie znajduje racjonalnego wytłumaczenia, gdyż większość obywateli nie zna niestety wyników badań, które zdecydowanie podważają skuteczność kary śmierci. Kierują się oni przeważnie intuicyjnymi przekonaniem o jej odstraszającym wpływie lub też pozostają pod negatywnym wrażeniem okrutnych zbrodni opisywanych w środkach masowego przekazu, które wywołują żądę odwetu. Dlatego słusznym rozwiązaniem, mającym ukazać społeczeństwu niezasadność stosowania najwyższego wymiaru kary, jest aby przed decyzją poszczególnych państw o zniesieniu kary śmierci, wprowadzać moratorium, tj. zawieszenie stosowania tejże kary na określony czas. Ma to na celu uświadomienie oraz przekonanie społeczeństwa o słuszności racji abolicjonistycznych⁶⁵.

Również „oczekiwanie na egzekucję”, tzw. zjawisko *death row* jest nie tylko problemem na tle uregulowań międzynarodowych standardów ochrony praw człowieka, ale przede wszystkim problemem praktycznym prawa krajowego⁶⁶. Dla przykładu w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej średni czas jaki skazany „czeka” na wykonanie wyroku to 19 lat⁶⁷. Są to długie lata związane z niepewnością, lękiem.

W USA wieloletnie przebywanie w celi śmierci to przede wszystkim skutek skomplikowanych procedur prawnych. W procesach takich wielokrotnie dochodzi do błędów co sprawia, że koniecznym staje się

⁶⁴ A.Marek, *Prawo karne...*, s.252.

⁶⁵ A.Marek, *Prawo karne...*, s.252-253.

⁶⁶ B.Gronowska, D.Gajdus, *Oczekiwanie na egzekucję kary śmierci (tzw. death row) a międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka*, „Palestra” 1994, nr 7-8(38), s.179.

⁶⁷ E. Świętochowska, *Tortury w celi śmierci. W USA przeciętny skazany na śmierć czeka na wykonanie wyroku ok. 19 lat*, „Gazeta Prawna”, 11 grudnia 2022 r., <https://www.gazetaprawna.pl/magazyn-na-weekend/artykuly/8606226,kenneth-smith-egzekucja-karta-smierci-usa.html> [data dostępu: 30.10.2025 r.].

przeprowadzenie postępowania na nowo lub też zmiana wyroku. Procesy te są niezwykle długotrwałe, do czeka przyczynia się m.in. obłożenie sądów, częste zmiany przepisów prawnych, czy skomplikowane relacje pomiędzy sądami wyższej i niższej instancji. Wielokrotnie źródłem uchybień jest stająca na niskim poziomie, obrona oskarżonych. Jak wynika z raportów *Amnesty International*, kara ta często orzekana jest wobec ludzi niezamożnych, należących do mniejszości religijnych, czy też etnicznych⁶⁸.

Jednym z niechlubnych rekordów jest przypadek gdzie sąd w Japonii uniewinnił mężczyznę, który w celi śmierci spędził 46 lat. Mężczyzna został pierwotnie skazany na karę śmierci za cztery morderstwa, które miał popełnić w 1966 roku⁶⁹.

L.Gardowski stwierdza, analizując głosy za oraz przeciwko stosowaniu kary śmierci, że „[...] w gruncie rzeczy argumenty ścisłe i rzeczowe tutaj zawodzą, a spór jest co do swojej istoty zderzeniem dwóch poziomów wrażliwości⁷⁰”.

Ciekawym jest obecne stanowisko Kościoła Katolickiego, które akceptowało uprzednio najwyższy wymiar kary, by podczas pontyfikatu św. Jana Pawła II, całkowicie poprzeć stanowisko abolicjonistów. Encyklika *Evangelium vitae* to pierwszy dokument papieski, który jest stanowczym głosem mającym na celu wyeliminowanie kary śmierci. Mając na uwadze fundamentalny charakter prawa do życia, Papież uważany za papieża praw człowieka – zdecydowanie potępił karę główną. Papież w swym nauczaniu podkreślił, że państwo nie posiada moralnego prawa do uśmiercania, nawet jeśli jest to wyrok na okrutnym przestępcy. Ponadto argumentował, że kara pobudza w ludziach złe instynkty i prowadzi do spirali okrucieństwa. Jest ponadto karą dyskryminacyjną⁷¹. Papież przez cały swój pontyfikat apelował o poszanowanie godności każdej osoby. Podkreślał również obowiązek pomocy w nawróceniu. Tym samym uznawał, iż przestępca winien mieć szansę odpokutowania swoich czynów. Z kolei zabicie go w majestacie prawa jest pogwałceniem podstawowych praw człowieka.

⁶⁸ M.Kryda, *Skazani na... czekanie. Kara śmierci w USA w kryzysie*, „TVP Info”, 31 maja, 2025 r., <https://www.tvp.info/86996977/kara-smierci-w-usa-kryzys-jak-wyglada-ile-sie-czeka-skazancy-nie-wiedza-kiedy-zostana-usmierceni> [data dostępu: 30.10.2025 r.].

⁶⁹ K. Pawliszak, *Sąd w Japonii uniewinnił mężczyznę, który w celi śmierci spędził 46 lat*, „Polska Agencja Prasowa”, 26 września 2024, <https://www.pap.pl/aktualnosci/sad-w-japonii-uniewinnil-mezczyzne-ktory-w-celi-smierci-spedzil-46-lat-wideo> [data dostępu: 30.10.2025 r.].

⁷⁰ L.Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2008, s.167.

⁷¹ A.Pachciarz, *Siła głosu Jana Pawła II przeciwko stosowaniu kary śmierci*, „Studia z zakresu nauk prawno-ustrojowych. Miscellanea” 2016, nr 6, s.188.

Kara śmierci staje się nie karą a jedynie eliminacją. Nie zemsta i krwawy odwet a sprawiedliwość i humanitaryzm powinny charakteryzować współczesne systemy prawne⁷². Kara śmierci odbiera możliwość resocjalizacji, poprawy i z natury jest niehumanitarna i nieprzystająca do współczesnego systemu wartości moralnych, w których winna dominować tolerancja, miłosierdzie i poszanowanie godności. Kara główna jest m.in. nieużyteczna, nieodwracalna i nieskuteczna. „Dzięki istniejącym dziś środkom izolacyjnym to one winny zabezpieczać społeczeństwo przed okrutnymi zbrodniarzami. Aczkolwiek i kara pozbawienia wolności winna cechować się pomimo swej surowości, poszanowaniem humanitaryzmu”⁷³.

Mając na uwadze powyższe, należy z całą mocą podkreślić, iż koniecznym jest dalsza edukacja związana z prawami człowieka wśród funkcjonariuszy SW, w tym rzecz jasna kwestia promocji argumentów abolicjonistycznych. Praca w zawodzie funkcjonariusza SW jest trudna, wymaga poświęceń, silnego charakteru i determinacji⁷⁴. Obecnie prawa człowieka i praca funkcjonariusza Służby więziennej winny się uzupełniać. Skoro w wielu uregulowaniach związanych z tą jednostką podnosi się hasło humanitaryzmu to warto, aby termin ten był „terminem żywym” i podobnie jak w przypadku „godności”, aby była to żywa treść praw człowieka. Pozytywnym aspektem jest, iż współcześnie w systemie kształcenia SW duży nacisk kładzie się właśnie na standardy ochrony praw człowieka i to w wymiarze ochrony krajowej jak i również międzynarodowej. Tym samym podejmując tematykę praw człowieka, należy odważnie apelować tak do początkujących jak i doświadczonych już funkcjonariuszy, o całkowitej bezcelowości kary głównej, która wiązać się będzie jedynie z zemstą i odwetem. Dziś kara winna być oprócz tego, że sprawiedliwa to również humanitarna, dająca sprawcy szansę na rehabilitację, oparta o współczesne standardy polityki karnej. Istotnym jest, iż jeśli w ostatnich latach SW robi dużo dla wzmocnienia, swoistego „ocieplenia” wizerunku – to i ważnym jest, aby była to formacja gdzie poparcie dla kary głównej jest marginalne, jeśli nie zerowe.

Funkcjonariusze Służby Więziennej należą do formacji elitarnej, którą cechują takie wartości jak miłosierdzie, patriotyzm, wartości rodzinne. Uważam więc, że nie ma tu miejsca w XXI wieku na chęć zabijania w imię

⁷² A.Pachciarz, *Sila głosu Jana Pawła II przeciwko stosowaniu kary śmierci...*, s.188.

⁷³ A.Pachciarz, *Sila głosu Jana Pawła II przeciwko stosowaniu kary śmierci...*, s.188.

⁷⁴ M.M.Urlińska, M.Urlińska, *Funkcjonariusz służby więziennej – obszary problemów wpisanych w rolę społeczną*, „Paedagogia Christiana” 2015, nr 2(36), s.139.

prawa. Pamiętając jednocześnie, że kara śmierci nie jest karą a jedynie eliminacją.

Należy wobec tego należy edukować, wskazywać na wyniki badań – obalając stereotypy dotyczące przedmiotowej kary i nie ulegać wielokrotnie głošzonemu w przestrzeni medialnej populizmowi związanemu ze stosowaniem kary głównej. Tak przecież uregulowania prawne zarówno krajowe jak i międzynarodowe, którymi Polska się związała- sprawiają, że możliwość przywrócenia tejże kary jest niemożliwa. I jeśli nawet wśród społeczeństwa pojawiają się wielokrotnie głosy zwolenników kary śmierci, niechaj Służba Więzienna świeci przykładem humanitaryzmu. Wartości związane z przysięgą, etyką, dumą z tradycji – nie pozwalają na okrucieństwo. Należy podczas szkoleń wskazywać nadto, iż współczesne badania wykazują prawdopodobieństwo pomyłki wyroku oraz faktu, że wielokrotnie kara ta orzekana jest w sposób dyskryminacyjny. Co ważne jest ona również w systemach demokratycznych, gdzie jeszcze występuje – o wiele droższa niż choćby kara dożywotniego pozbawienia wolności.

Mając na uwadze również dużą religijność wśród społeczności funkcjonariuszy SW, należy również promować w toku ich edukacji stanowisko czterech papieży w kwestii stosowania kary głównej. Zarówno św. Jan Paweł II, Benedykt XI, Franciszek jak i obecny papież Leon IX – wszyscy oni głosili sprzeciw wobec kary śmierci.

Znajomość praw człowieka jest wielką zaletą w pracy funkcjonariusza SW. Dzięki temu, obok zwiększonej świadomości prawnej, następuje wzmocnienie roli humanitaryzmu w codziennej pracy ale również w życiu prywatnym. Świadomość tychże praw jest ważna tak dla samego funkcjonariusza, ale również jego bliskich jak i oczywiście współpracowników i osób nad którymi sprawuje opiekę podczas swych codziennych służbowych obowiązków. Wobec tego prawa człowieka są nieocenioną wartością tak w życiu prywatnym jak i zawodowym. Doniosłość poszanowania godności winna być podkreślana na każdym etapie kształcenia funkcjonariusza SW.

Istotną rolę spełnia Pełnomocnik Dyrektora Generalnego Służby Więziennej ds. Ochrony Praw Człowieka i Równego Traktowania. Pełnomocnik zobowiązany jest m.in. do podejmowania działań, które zmierzają do ochrony przed dyskryminacją. Szkolenia, kursy itp. – wszystko to ma pozytywny wpływ na kulturę prawną, w której nie ma miejsca na karę śmierci.

W strukturach Służby Więziennej, tradycją stało się już, iż formacja pamięta o dacie 10 grudnia, ponieważ tego dnia obchodzony jest Międzynarodowy Dzień Praw Człowieka. To ważne święto zostało ustanowione przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w rocznicę podpisania Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 roku. Również podczas obchodów tego święta, należy przypominać o konieczności promowania wartości abolicjonistycznych. Podkreślając, iż kara śmierci nie daje się pogodzić ze współczesnym systemem wartości.

Wszystkie więc przytoczone argumenty, niechaj uświadamiają każdemu funkcjonariuszowi SW, iż nie ma miejsca na karę śmierci we współczesnych systemach prawnych w których triumfują prawa człowieka.

Bibliografia

- Balcerzak M., *Podstawy międzynarodowej ochrony praw człowieka. Zarys wykładu z materiałami źródłowymi*, Toruń 2017.
- Bartusiak B., *Kara śmierci w świetle sporu o racjonalizację kary*, Warszawa 2011.
- Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2008.
- Gronowska B., *Europejski Trybunał Praw Człowieka. W poszukiwaniu efektywnej ochrony praw jednostki*, Toruń 2011.
- Gronowska B., Gajdus D., *Oczekiwanie na egzekucję kary śmierci (tzw. death row) a międzynarodowe standardy ochrony praw człowieka*, „Palestra” 1994, nr 7-8(38).
- Żelazko J., *Wyroki śmierci jako metoda walki z konspiracją niepodległościową*; <https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/zbrodnie-komunistyczne/79091,Wyroki-smierci-jako-metoda-walki-z-konspiracja-niepodleglosciowa.html>
- Jasudowicz T., *Prawo do życia*, [w:] B.Gronowska, T.Jasudowicz, M.Balcerzak, M.Lubiszewski, R.Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona. Podręcznik dla studentów Prawa i administracji*, Toruń 2005.
- Jasudowicz T., Szuniewicz M., Balcerzak M., *Wojna i pokój. Prawa człowieka w konfliktach zbrojnych. Zbiór materiałów*, Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego z 17 lipca 1998 r., Toruń 2008.
- Kędziński W., *Penitencjarystyka z resocjalizacją instytucjonalną. Historia – stan obecny*, Warszawa 2021.
- Kryda M., *Skazani na... czekanie. Kara śmierci w USA w kryzysie*, „TVP Info”, 31 maja, 2025 r., <https://www.tvp.info/86996977/kara-smierci-w-usa-kryzys-jak-wyglada-ile-sie-czeka-skazancy-nie-wiedza-kiedy-zostana-usmierceni>.
- Maciejewski T., *Historia ustroju i prawa sądowego Polski*, Warszawa 1999.
- Marek A., *Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach*, Toruń 2004.
- Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2009.
- Nawrot O., *Kara śmierci* [w:] *Leksykon ochrony praw człowieka. 100 podstawowych pojęć*, red. M.Balcerzak, S.Sykuna, Warszawa 2010.
- Nowicki M.A., *Wokół Konwencji Europejskiej. Komentarz do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Warszawa 2010.
- Osiatyński W., *Prawa człowieka i ich granice*, Kraków 2011.
- Ostrowska D., *Prawo do życia*, [w:] J.Hołda, Z.Hołda, D.Ostrowska, J.A.Rybczyńska, *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, Warszawa 2008.
- Pachciarz A., *Siła głosu Jana Pawła II przeciwko stosowaniu kary śmierci*, „Studia z zakresu nauk prawnoustrojowych. Miscellanea” 2016, nr 6.
- Pawliszak K., *Sąd w Japonii uniewinnił mężczyznę, który w celi śmierci spędził 46 lat*, „Polska Agencja Prasowa”, 26 września 2024, <https://www.pap.pl/aktualnosci/sad-w-japonii-uniewinnil-mezczyzne-ktory-w-celi-smierci-spedzil-46-lat-wideo> [data dostępu: 30.10.2025 r.].

- Snarski T., *Kościół katolicki wobec kary śmierci. Między prawem a filozofią i teologią*, Warszawa 2021.
- Szczepanowski R., *Kara śmierci –kilka myśli i refleksji*, [w:] *Kara śmierci. Historia, prawo, etyka*, Lublin 2006.
- Szeleszczuk D., *Kary* [w:] A.Grześkowiak (red.), K.Wiak (red.), *Prawo karne*, Warszawa 2020.
- Świętochowska E., *Tortury w celi śmierci. W USA przeciętny skazany na śmierć czeka na wykonanie wyroku ok. 19 lat*, „Gazeta Prawna”, 11 grudnia 2022 r., <https://www.gazetaprawna.pl/magazyn-na-weekend/artykuly/8606226,kenneth-smith-egzekucja-karta-smierci-usa.html>
- Tabaszewski R., *Ochrona integralności fizycznej jednostki w systemie praw człowieka*, [w:] Orzeszyna K., Skwarzyński M., Tabaszewski R., *Prawo międzynarodowe praw człowieka*, Warszawa 2020.
- Urlińska M.M., Urlińska M., *Funkcjonariusz służby więziennej – obszary problemów wpisanych w rolę społeczną*, „Paedagogia Christiana” 2015, nr 2(36).
- Wróbel W., Zoll A., *Polskie Prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2014.
- Zubik M., *Kara śmierci w Polsce*, [w:] M.Mitera, M.Zubik, *Kara śmierci w świetle doświadczeń współczesnych systemów prawnych*, Warszawa 1998.

Źródła prawa:

- Drugi Protokół Fakultatywny do Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych w sprawie zniesienia kary śmierci, [w:] *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka. Wybór źródeł*, M. Balcerzak (opr.), t. I-A/4, Toruń 2007.
- Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, [w:] *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka. Wybór źródeł*, M. Balcerzak (opr.), t. III/1, Toruń 2007.
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, I-A/2, [w:] *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka. Wybór źródeł*, M. Balcerzak (opr.), Toruń 2007.
- Protokół nr 13 do Europejskiej Konwencji i Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, dotyczący zniesienia kary śmierci we wszystkich okolicznościach, [w:] *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka. Wybór źródeł*, M. Balcerzak (opr.), II-A/7, Toruń 2007.
- Protokół nr 6 do Europejskiej Konwencji i Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, dotyczący zniesienia kary śmierci, [w:] *Międzynarodowa Ochrona Praw Człowieka. Wybór źródeł*, M. Balcerzak (opr.), t. II-A/4, Toruń 2007.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks karny.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy.
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r., Kodeks karny wykonawczy.
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 roku Kodeks karny.
- Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 roku o Służbie Więziennej.